يوولسم فصل

مقننه قوه:

سياسي مؤسسات چي هر څومره عصري کېږي په هماغه اندازه اختصاصي او پرله پېچلي کېږي. په ډېر پخوا زمانو کي چي د خلګو ژوند په ښکار پوري تړلی و، يوازي يو مشر وجود درلود چي د ټولو شيانو په هکله به يې تصميم نيوی. کله چي قبيلې راپيدا سوې نو بيا يو ډول شوراګاني (جرګې) منځته راغلې چي پر مهمو مسايلو به يې بحث کاوه او د ټولنيزو شخړو د حل په هکله به يې پرېکړې کولې. د آتن په شان ښاري – دولتونو بيا شوراګاني درلودې چي د مقننه، اجرائيه او قضائيه قواوو وظايف يې سر ته رسول. روميانو بيا سنا (مشرانوجرګه) درلوده چي بېلابېلي وظيفې يې سر ته رسولې. کله چي روم له جمهوري سيستم څخه امپراتورۍ ته واوښتی د سنا قدرت هم ډېر کمزوری سو. په منځنيو پېړيو (قرون وسطی) کي د هغه وخت مسلط فيوډالي سيستم د پاچا، اشرافو او کليسا تر منځ پر توازن تکيه درلوده. په همدې فيوډاليزم کي موږ د (قواوو د توازن) لومړنۍ نښانې وينو.

هغه هيوادونه چي پر دولت باندي محدوديتونه لري، عموماً د فيوډاليزم سابقه لري او موږ ته دا راښيي چي د قدرت وېش ښه او تمرکز يې بد شی دئ. په هغو هيوادونو کي چي د مطلقيت عنعنه مسلطه وي، د ډيموکراسۍ راوستل له ستونزو سره مخامخ کېږي. د قدرت د توازن مثال په منځنيو پېړيو کي په اراګون Aragon کي، چي د هسپانيې په شمال کي پروت دئ، د اشرافو لخوا و پاچا ته د وفادارۍ په لوړه کولو (بيعت) کي ليدلای سو: "موږ، چي تاسي غوندي ښه يو، ستاسي سره، چي تر موږ بهتره نه ياست، لوړه کوو چي تاسي د خپل سلطان په توګه په دې شرط منو چي تاسي به د ټولو قوانينو مراعات کوئ، کنه نو هيڅ (يعني موږ دا لوړه نه کوو چي تاسي به د خپل سلطان په توګه قبلوو)".

پاچهانو، چې زیات وختونه به په جګړو بوخت وه، د جنګي مصارفو له پاره یې پیسو ته سخته اړتیا درلوده. ځینو پاچهانو به له مخورو او مهمو اشخاصوڅخه یوه شورا جوړه کړه او مالیات به یې پر وضع کړل. د مالیاتو د منلو په مقابل کې به دې شوراګانو له پاچا څخه د دولت په چارو او پالیسیو کې د څه ویلو حق تر لاسه کړ. د برتانیې پارلمان Parliament چې دوې خونې یې درلودې، په همدې ډول پیل سوی دئ او هم د سویډن ریکس ډاګ Riksdag چې په ابتدا کې یې څلور خونې درلودې هم په دغه ډول منځته راغلی دئ. د فرانسې ایستیت جنرال Estate General له لومړي سره ډېر کمزوری پیل سو او کله چې د فرانسې د پاچهانو شخصي قدرت زیات سو او مطلق العناني یې منځ ته راوړه، نو ایستیت جنرال هم د خلکو هېر سو.

په برتانیه، سویډن او ځینو نورو اروپایي هیوادونو کې مقننه قوې په تدریجي توګه نور قدرت هم تر لاسه کړ او ویې کولای سوای چې د پاچهانو د مطلق العنانه غوښتنو په مقابل کې مقاومت وکړي. په شپاړسمه پېړۍ کې د برتانیې اتم هنري Henry VIII د روم له کاتولیک کلیسا سره روابط ځکه وشلول چې ده غوښتل له خپلې مېرمنې څخه طلاق واخلي. ده له پارلمان سره اړیکي زیاتي کړې، ځکه د روم له کاتولیک کلیسا څخه د جلا کېدلو له پاره یې د قوانینو تصویب ته اړتیا درلوده. په اوولسمه پېړۍ کې خبره دې ځای ته ورسېده چې پارلمان ځان له سلطنت سره مساوي وباله او حتی د مالیاتو د وضع کولو په برخه کې یې پارلمان تر سلطنت لوړ وباله. د انګلیس کورنۍ جګړه د سلطنت د طرفدارانو او د پارلمان د پلویانو تر منځ د قدرت پر سر جګړه وه. په ۱۶۴۹ عیسوي کال کې، پارلمان لومړی چارلس Charles I محاکمه او غرغره کړ.

جان لاک John Lock انګرېزي فیلسوف، چې په دغه مهم دوران کې ژوند کاوه، مقننه هیئت یا مقننه قوه ډېره مهمه او اساسي بللې ده. د اتلسمي پېړۍ د روښانفکرۍ په دوران Age of Enlightenment کې د مونتسکیو Montesquieu او جفرسن Jefferson په شان تیوریسنان په دې عقیده وه چې فردي آزادي liberty یوازې هغه وخت تضمین کېدای سي چې حکومت پر دوو مشخصو ښاخونو یعني مقننه او اجرائیه قواوو باندي وووېشل سي او یو له بله سره په کنټرول او توازن check and balance کې وي. د اوسني عصر حکومتونه عموماً دا ډول دوه ښاخونه لري، مګر یوازې د امریکې

په متحده ایالاتو کې مقننه او اجرائیه قواوې د یو او بل کنټرول او څارنه کوي او سره په توازن کې دي. مقننه قوه لږترلږه په تیوریکي لحاظ، د ټولني له پاره قوانین جوړوي او اجرائیه قوه د مقننه قوې لخوا تصویب سوي قوانین اجرا او عملي کوي. (له مقننه او اجرائیه قوې سره مساوي قضائیه قوه په لږو هیوادونو کې وجود لري او یوازې د امریکې د متحده ایالاتو ابداع ده).

جمهوري او پارلماني سیسټمونه:

په جمهوري سیسټمونو کې د اجرائیه او مقننه قواوو تر مینځ روښانه تفکیک او جلاوالی وجود لري. په دې سیسټمونو کې، چې په نړۍ کې اقلیت تشکیلوي، جمهور رئیس د دولت او حکومت دواړو مشرتوب پر غاړه لري. جمهور رئیس د خلګو لخوا په مستقیمه توګه ټاکل کېږي. (د امریکې په متحده ایالاتو کې انتخاباتي هیئت electoral college د خلګو او انتخاباتو تر مینځ منځګړتوب کوي). په جمهوري سیسټم کې جمهور رئیس ته زیات واک ورکول سوی وي او مقننه قوه یې په اسانۍ سره له قدرت څخه ګوښه کولای نه سي. په پارلماني سیسټم کې، د دولت رئیس (پاچا او یا جمهور رئیس چې زیاتره وخت صرف تشریفاتي بڼه لري) او د حکومت رئیس (صدراعظم، صدر یا چانسلر چې اصلي قدرت یې په لاس کې وي) سره بېل وي.

دې خبري ته مو باید پام وي چې په پارلماني سیسټم کې رایې ورکوونکي یوازې مقننه قوه انتخابوي او نه سي کولای چې خپله یوه رایه د مقننه او اجرائیه قوې تر منځ ووېشي. مقننه قوه د خپلو غړو له میانځ څخه اجرائیه قوه ټاکي. که چېري انتخاباتي سیسټم پر تناسبي نمایندګۍ proportional representation باندي ولاړ وي، نو بیا ډېر امکان لري چې په پارلمان کې ګوندونه وجود ولري او هر هغه ګوند چې په پارلمان کې اکثریت چوکۍ ګټلي وي حکومت جوړوي. که چېري یو ګوند هم اکثریت چوکۍ ونه لري نو بیا دوه یا زیات ګوندونه ائتلاف سره کوي. که یو ګوند وي او یا هم څو ګوندونو ائتلاف سره کړی وي، د پارلمان اکثریت غړي باید د کابینې ملاتړ وکړي. معمولاً پاچا (لکه په برتانیه او هسپانیه کې) او یا هم کمزوری جمهور رئیس (لکه په جرمني او اسراییل کې) په پارلمان کې د اکثریت چوکۍ لرونکي ګوند له مشر څخه (غوښتنه) کوي چې د صدراعظم وظیفه پر غاړه

واخلي او (حکومت تشکیل کړي). صدراعظم، د هغو ګوندونو په سلا او مشوره چې د ده ملاتړ کوي، د پارلمان له غړو څخه د وزیرانو کابینه تشکیلوي چې دا وزیران د اجرائیه قوې بېلابېل وزارتونه اداره کوي. صدراعظم او کابینه یې د پارلمان په وړاندي (مسئول) دي.

په جمهوري سیسټم کي، جمهور رئیس مقننه قوې ته مسئول نه دئ. جمهور رئیس د خلکو لخوا په مستقیمه توګه انتخابېږي او جمهور رئیس تر پارلمان دباندي د کابینې وزیران ټاکي. د امریکې په متحده ایالاتو کي، وزیران او قضات باید د سنا (مشرانو جرګې) منظوري تر لاسه کړي. د پارلماني سیسټم پر خلاف، په جمهوري سیسټم کي د دولت دواړه ښاخونه یعني مقننه او اجرائیه قواوي یو او بل کنټرول، منحل یا برطرفه کولای نه سي. دا کار جمهوري سیسټم ته زیات ثبات وربخښي. یو جمهور رئیس ښایي د خلکو خوښ نه وي او یا ښایي کانګرس ورسره مخالف وي، مګر بیا هم د اساسي قانون له مخي خپل کار ته دوام ورکولای سي.

د قواوو تفکیک او امتزاج:

د امریکې د متحده ایالاتو خلک په سیسټم کي د قواوو په تفکیک او (چک او بیلانس) باندي، چي د امریکې بنسټ ایښوونکو پلرونو ټینګار پر کاوه، ډېر افتخار کوي. کله چي امریکایانو د دریم جورج George III او د هغه له ډیکتاتورۍ څخه استقلال لاسته راووړ نو داسي سیسټم یې جوړ کړ، چي د دولت یو ښاخ د دولت د بل ښاخ څارنه او کنټرول وکولای سي. په دې توګه، د دې عاقلانه انتظام له امله د ډیکتاتورۍ د منځته راتلومخه ونیول سوه. مګر دا یو ډېر سوکه (بطي) او له ستونزو ډک سیسټم دئ چي د سیاست پوه اډوارډ کروین Edward Crowin په عقیده، مقننه او اجرائیه قواوي یو له بل سره مبارزې ته رابولي. د دولت دا دواړه ښاخونه زیاتره وخت یو د بل په مخ کي خنډونه منځته اچوي. کانګرس ښایي هغه څه چي جمهور رئیس غواړي تصویب نه کړي او جمهور رئیس ښایي هغه څه چي کانګرس غواړي، ویټو کړي.

ځیني مهم مسایل په کلونو لا هم د اجرائیه او مقننه قوې تر منځ بند پاته سوي دي. جمهور رئیس نه سي کولای کانګرس منحل او نوي انتخابات اعلان کړي، ځکه چي د کانګرس دوره په قانون کي تعین سوې ده. کانګرس هم نه

سي کولای جمهور رئیس په اسانۍ سره ګوښه کړي.

د لویدیځي اروپا خلک د امریکې سیسټم غیرمؤثر او بې کفایته بولي. دوی ډېر عصري سیسټمونه لري چي د امریکې تر اساسي قانون وروسته منځته راغلي او تکامل یي کړی دئ. د دوی پارلماني سیسټمونه د اجرائیه او مقننه قواوو داسي یو تفکیک لري چي د دولت دا دواړه ښاخونه یو د بل په مخ کي خنډ نه دي. په دې سیسټمونو کي اصلاً د اجرائیه او مقننه قوې ښکاره توپیر هم ګران کار ځکه دئ چي د اجرائیه قوې غړي عموماً د پارلمان غړي هم وي. په برتانیه، جرمني، جاپان او هالینډ کي، صدراعظم دمخه تر دې چي د اجرائیه قوې مشر سي باید د خلکو لخوا د نورو نمایندګانو په شان پارلمان ته انتخاب سوی وي. په پارلمان کي د اکثریت ګوند له مشر څخه (پاچا یا جمهور رئیس) رسمي غوښتنه کوي چي حکومت تشکیل کړي. هغه اشخاص چي حکومت یا کابینه ځني جوړه ده هم په پارلمان او هم په اجرائیه ډیپارټمنتونو کي چوکۍ لري. په هر وخت کي، د برتانیې د پارلمان تقریباً سل غړي په بیلابېلو وزارتونو او اجرائیه مقاماتو کي په خدمت بوخت وي. په دې ترتیب نو ګویا مقننه قوه په عین زمان کي اجرائیه قوه هم ده. کابینه، په واقعیت کي، د پارلمان یوه کمېټه ده چي د دولت د اجرائیه څانګي د ادارې او څارني له پاره ليږدول سوې ده. کله چي د برتانیي پارلمان غونډه کوي، د کابینې غړي د خپلو پارلماني ملګرو سوال او جواب ته حاضرېږي. د امریکې په سیسټم کي، چي د قواوو واضح تفکیک وجود لري، سنا او یا د نمایندګانو مجلس کولای سي د کابینې او یا د اجرائیه څانګې نور مامورین د استجواب او استیضاح غونډې ته راوغواړي. مګر جمهور رئیس، چي له کانګرس سره مساوي او ځني بېل دئ، د استیضاح یا استجواب له پاره نه سي راغوښتل کېدای.

د پارلماني سیسټمونو ګټې:

پارلماني سیسټمونه څو ځانګړي ښېګڼې لري. د اجرائیه او مقننه څانګو تر منځ شخړه او بندیز ځکه نه پېښېږي چي مقننه او اجرائیه دواړي څانګي د یوه ګوند په کنټرول کي وي. که د برتانیې لیبر ګوند Labor Party د ولسي جرګې په انتخاباتو کي اکثریت چوکۍ وګټي، د ګوند د مشرتابه هیئت په اوتومات ډول د هیواد اجرائیه قوه تشکیلوي. کله چي د لیبر ګوند یو نوی قانون

تسوید او ولسي جرګې ته یې د تصویب له پاره ولېږي، نو ډېر لږ پېښېږي چې د ستونزو او یا ځنډ سره مخامخ سي، ځکه په ولسي جرګه کي د لیبر ګوند غړي ډېر غواړي د خپل ګوند د مشرانو له غوښتنو سره سم حرکت وکړي.

که په پارلمان کي د حکومت د ګوند غړي په کابینه کي د ګوند له مشرانو سره موافق نه وي، دوی کولای سي خپل ملاتړ بیرته واخلي او حکومت ته د (عدم اعتماد) رایه ورکړي. په داسي حالت کي نو حکومت په اصطلاح (سقوط) کوي او باید د لیډرشیپ نوې ډله، چې په پارلمان کي د اکثریت ملاتړ ورسره وي، منځته راسي. که د انتخاباتو په نتیجه کي مخالف ګوند زیاتي چوکۍ لاسته راوړي، نو کابینه استعفا کوي او د هغه ګوند مشران چې په انتخاباتو کي یې ډېري چوکۍ ګټلي وي نوی حکومت تشکیلوي. په هر صورت، د مقننه او اجرائیه څانګو تر منځ اختلاف زیات دوام ځکه نه سي کولای چې دواړه له یوه ګوند څخه جوړ وي.

په پارلماني سیسټم کي، صدراعظم او کابینه یې ډېر ژر له کاره ګوښه کېدای سي او په پارلمان کي هر وخت د نه باور رایه مطرح کېدای سي. که صدراعظم د اعتماد رایه تر لاسه نه کړي، معنی یې دا ده چې په پارلمان کي نور ملاتړ نه لري نو استعفی کوي او ډېر ژر نوی صدراعظم د پارلمان لخوا ټاکل کېږي. که حکومت کومه لویه سیاسي سهوه یا غلطي وکړي، پارلمان بې له دې چې د حکومت د دورې پای ته رسېدلو ته انتظار وباسي، صدراعظم او کابینه یې له کاره ګوښه کوي. کله چې د امریکې خلګ د جمهور رئیس له پالیسۍ څخه ناخوښه وي، دوی د جمهوري ریاست د دورې تر پای ته رسېدلو مخکي د جمهور رئیس د ګوښه کولو له پاره په سیسټم کي ډېر څه په اختیار کي نه لري. مګر په پارلماني سیسټم کي پارلمان هغه صدراعظم چې د دوی خوښ نه وي ډېر ژر ګوښه کولای سي.

مګر، پارلماني سیسټمونه بیا خپل ځان ته پرابلمونه لري. لومړی، څرنګه چې د پارلمان غړي په عمومي صورت د ګوندي مشرانو اطاعت کوي، نو په پارلمان کي رایي ګیري پوره پېش بیني کېدای سي. هغه ګوندونه چې د حکومت ملاتړ کوي، ټولو هغو قوانینو او لایحو ته چې د کابینې لخوا پارلمان ته وړاندي کېږي موافقه رایه ورکوي. په مقابل کي بیا هغه ګوندونه چې د حکومت ملاتړ نه کوي، مخالفه رایه ورکوي. د پارلمان په تالار کي د وکیلانو

نطقونه او بیانیې کوم تأثیر ځکه نه لري چي دوی په رایه ورکولو کي د ګوند هدایت تعقیبوي. په دې ډول سیستم کي د پارلمان غړي (مقننه قوه) خپل استقلال له لاسه ورکوي او یوازي پر هغه څه د تائید مهر لګوي چي کابینه (اجرائیه قوه) یې مخي ته وړاندي کوي. د قوانینو د تصویب پروسه ډېره منطقي، چټکه او مؤثره وي، مګر پارلمان اجرائیه قوې ته نه شي ویلای سي او نه هم خپل مستقل نظر په قانون یا لایحه کي ځایولای سي. له دې امله اروپایي پارلمانونه د امریکي د کانګرس په پرتله، چي په هغه کي د کانګرس غړي له جمهور رئیس سره مخالفت څرګندوي، بې خونده او بې اهمیته غوندي ښکاري. د ډېرو اروپایي قانون جوړوونکو د امریکې د کانګرس د غړو په استقلال او هغو منابعو کست کیږي چي د هغوی په اختیار کي دي.

دوهم دا چي په پارلماني ډیموکراسیو کي ډېر ګوندونه موجود وي چي زیاتره وخت یو یې هم په پارلمان کي اکثریت چوکۍ نه لري. د دې معنی دا ده چي په پارلمان کي د زیاتو چوکیو لرونکی ګوند باید له نورو وړو ګوندونو سره ائتلاف وکړي څو وکولای سي د حکومت تشکیلولو له پاره په پارلمان کي تر نیمایي زیاتي رایي تر لاسه کړي.

په پارلماني سیستم کي، د هغه ګوند مشر چي په پارلمان کي زیاتي چوکۍ ولري، صدراعظم کیږي. د هغه ګوند مشر چي په پارلمان کي دوهمه درجه زیاتي چوکۍ ولري د خارجه وزارت مقام تر لاسه کوي. د کابینې نوري چوکۍ د چنې وهلو له لاري تعینیږي. ایټالیا او اسرائیل د ائتلافي حکومتونو د ستونزو مثالونه دي: د ائتلاف ملګري د حکومت پر پالیسیو شخړي سره کوي او د ائتلاف یوه یا څو ډلي ائتلاف ماتوي چي په نتیجه کي حکومت په پارلمان کي اکثریت له لاسه ورکوي او حکومت یا د رسمي عدم اعتماد د رایو په نتیجه کي او یا هم د عدم اعتماد له رایو پر ته ړنګیږي. دا کار د بې ثباتۍ او د کابینې د پرله پسې تغیر باعث ګرزي. د مثال په توګه، ایټالیې د دوهمي عمومي جګړې راهیسي شپېته حکومتونه درلودلي دي.

دا به ښایي دومره بده خبره نه وي، ځکه چي (حکومت) یعني (کابینه) او کابینه له ائتلافي غړو سره په مذاکره او چنې وهلو سره بیر ته جوړېدای سي. مګر مشکل دا دئ چي د صدراعظم ډېره توجه په دې کي وي چي د ائتلاف د له منځه تلو مخه ونیسي. ځکه نو د داسي نویو پالیسیو د رامنځته کولو څخه

ډېره کوي چې ښايي د ائتلاف د غړو تر منځ د اختلاف سبب وګرزي. کله داسي پېښېږي چې پر يوه موضوع باندي د ائتلاف غړي د ډېر زيات وخت له پاره بند سره پاته وي او کار پر مخ نه ځي. عدم تحرک Immobilism، يعني د مهمو مسايلو په هکله د تصميم نه نيول، د څو ګوندي پارلماني سيسټم لويه خطره ده.

مګر ټول پارلماني سيسټمونه د عدم تحرک مشکل نه لري. برتانيه، جرمني، نيوزيلينډ او سوېډن اغېزمني او متحدي کابينې ځکه لري چې دوی له ائتلافي ګوندونو سره قدرت يا نه شريکوي او يا ډېر لږ قدرت ورسره شريکوي. په دې هيوادوکي ستر ګوندونه يا پخپله په يوازي سر حکومتونه جوړولای سي او يا ډېر لږ د ائتلافي غړو مرستي ته اړتيا پيدا کوي. د دوهمي عمومي جګړې راهيسي، د جرمني او برتانيې حکومتونه يوازي يو ځل د عدم اعتماد له رايي سره مخامخ سوي دي. په عمومي صورت، هر څومره چي په ائتلاف کي زيات ګوندونه برخه ولري په هماغه اندازه کابينه له بې ثباتۍ سره مخامخ وي. د اسرائيلو څو ګوندي کابينه زيات وخت د عدم تحرک په مشکل اخته وي.

قانون جوړونکي څه کوي؟

په ښوونځي کي لا دا پوښتنه زده کوونکو ته پيدا کېږي چي دا قوانين څرنګه منځته راځي؟ تاسي ته به ښايي داسي ويل سوي وي چي د اولسي او مشرانو جرګې نمايندګان قوانين جوړوي. په رشتيا سره هم ځني لايحې او قوانين په پارلمان کي منځته راځي، مګر د عمده او مهمو قوانينو مسوده د حکومت يعني اجرائيه قوې د يوه وزارت يا ادارې لخوا ليکل کېږي او په کابينه کي تر بحث وروسته پارلمان ته د تصويب له پاره وړاندي کېږي. په پارلمان کي بيا بحث پر کېږي او لازم تعديلات پکښې راوستل کېږي.

د کميسون سيسټم:

په اوسنيو پارلمانونو کي ډېر قدرت په کميسونونو کي پروت وي، ځکه کميسونونه کولای سي چي د وړاندي سويو قوانينو د تصويب له پاره لاره هواره کړي او يا يې له ماتي سره مخامخ کړي. ډيموکراټيک پارلمانونه د دې له پاره

چي د یوه قانون او یا وړاندیز په هکله د مسلکي او پوهو خلګو نظریات واوري، اکثره اوقات عمومي غونډي رابولي. که یو وړاندي سوی قانون یا لایحه په کمیسون کي ومنل سي، نو بیا (تالار) ته لیږل کیږي چي هلته یې د تصویب له پاره د اکثریت رایو ته اړتیا سته.

په عمومي توګه، هر پارلمان یو شمېر دایمي کمیسونونه لري او همدارنګه وخت په وخت پر عاجلو او مهمو مسایلو باندي د بحث کولو له پاره ځیني موقتي او مخصوص کمیسونونه منځته راوړي. د برتانیې د عوامو مجلس (ولسي جرګه) پنځه دایمي او یوشمیر تخصصي کمیسونونه لري. مګر دا کمیسونونه د امریکی په کانګرس کي د کمیسونونو په تناسب لږ اهمیت ځکه لري چي د برتانیې په سیسټم کي له پارلمان څخه داسي توقع نه کېږي چي د حکومت او کابینې لخوا له وړاندي سوي قانون سره مخالفت وکړي. دوی ښایي وکولای سي ځیني تعدیلات پکښې راولي. د امریکې د متحده ایالاتو کانګرس د قواوو د تفکیک له امله ډېر پر مختللی دئ. د نمایندګانو مجلس (ولسي جرګه) اووه ویشت دایمي کمیسونونه لري . سنا (مشرانوجرګه) یوویشت کمیسونونه لري. چي هر وخت یي خبرونه په میډیا کي خپرېږي. د بودجې او یا دفاع په کمیسون کي د نمایندګانو شمولیت دوی ته زیات حیثیت وربخښي ځکه چي زیات وخت له میډیا سره مخامخ وي.

د امریکې د کانګرس بېلابېل کمیسونونه په زرهاوو وړاندي سوي لایحې غلبېلوي او هغه چي ډېري مهمي وي د غور له پاره انتخابوي. په پارلماني سیسټم کي د حکومت لخوا هره لایحه او یا قانون د اهمیت وړ وي او په انفرادي توګه وړاندي سوې لایحه ښایي ډېر ژر په کمیسون کي رد سي. بله خبره دا ده چي د یوې لایحې یا قانون تسوید د ټولو غړو لخوانه سي سر ته رسېدلای، ځکه نو باید لومړی مربوطو کمیسونونو ته وړاندي او هلته تر څېړني لاندي ونیول سي. د قانون جوړولو ډېر کارونه د پارلمان په تالار کي نه بلکي په کمیسونونو کي سر ته رسېږي.

د امریکې د کانګرس په کمیسونونو کي بیلانس او توازن ساتل کېږي، د دواړو سیاسي ګوندونو غړي او همدارنګه د ذینفعو ایالاتو او جغرافیایي سیمو نمایندګان په متوازن ډول په کمیسون کي غړیتوب لري. مثلاً د نیبراسکا ایالت نماینده د کرهڼي، د نیویارک نماینده د پوهني او کار په کمیسون کي

شاملېږي. په هر کمیسون کي د ډیموکراټ او جمهوري غوښتونکي ګوند غړي په متناسب انډول برخه اخلي.

قانون جوړونکو ته یوه کتنه:

د مقننه هیئت اساسي مقصد د قوانینو جوړول او تنظیمول دي. البته دا کار د بېلابېلو سیاسي سیستمونو تر منځ فرق کوي او په عمومي صورت اوس مخ پر کښته (انحطاط) روان دئ. په ښه حالت کي، مقننه هیئت (پارلمان) قوانین منځته راوړي، په اساسي قانون کي د تعدیل وړاندیزونه کوي، معاهدې تصویبوي، مالیات کنټرولوي او د حکومت د کړنو څارنه او کنټرول سر ته رسوي. مګر، په استبدادي (اټور یټیرین) سیستمونو کي پارلمان په عمومي صورت د دیکتاتور له پاره ربړي مهر دئ. (یعني هر هغه څه چي دیکتاتور وایي هغه تصویبوي). قانون جوړونکي لاندي دندې لري:

(۱) قانون جوړول:

که څه هم د مقننه هیئت وظیفه د قوانینو تصویبول دي، خو لږ داسي پېښېږي چي دوی پخپله د قوانینو د جوړلو ابتکار په لاس کي واخلي. لکه چي مخکي مو ولوستل، ډېر قوانین د حکومت په وزارتونو او نورو لوړو ادارو کي منځته راځي، په کابینه کي تر غور او ملاحظې وروسته پارلمان یا مقننه هیئت ته لېږل کېږي چي هغوی ښایي څه تعدیل پکښې راولي. په پارلماني سیسټم کي، په تېره بیا چي یو ګوند د پارلمان اکثریت چوکۍ په اختیار کي ولري، کابینه هغه څه چي غواړي لاسته راوړای سي. د ګوندي ډسیپلین له امله په پارلمان کي د حاکم (اکثریت) ګوند غړي د ګوند د لیډرشیپ له غوښتنو سره سمي رایي ورکوي. په دې ډول پارلمانونو کي رایي ورکول زیات وخت د ګوندي کړنلاري پر مبنا تر مخه لا اټکل کېدای سي، ځیني مبصرین په دې عقیده دي چي دا ډول پارلمانونه د اجرائیه قوې ربړي مهرونه وي (یعني مقننه قوه هغه څه کوي چي اجرائیه قوه یې غواړي).

د امریکې په کانګرس کي، چي ګوندي ډسیپلین ډېر سست دئ، د کانګرس غړي ځیني وخت له خپل ګوند سره مخالفت کوي. مګر حتی د امریکې په متحده ایالاتو کي هم تقنیني اجنداوي د سپیني ماڼۍ لخوا وړاندي

کېږي. اقتصادي وړاندیزونه، پر بل هیواد باندي یرغل کول، او یا د داخلي پروګرامونو د پراختیا په هکله وړاندیزونه د سپیني ماڼۍ لخوا منځته راځي. حتی د دولت بودجه، چي د امریکې کانګرس ته ډېر اهمیت لري، په اوسنیو کلونو کي هر کال د سپیني ماڼۍ د بودجې په اداره کي جوړېږي او کانګرس ته وړاندي کېږي. په عمومي توګه، کانګرس د جمهور رئیس لخوا وړاندي سوې بودجه را اخلي او د خپلو مؤکلینو او یا ذینفعو ګروپونو په ګټه څه شیان پر اضافه کوي او تصویبوي یې. ځکه نو ویلای سو چي اوس د (قانون جوړول) د کانګرس مهمه او یا ډېره مهمه وظیفه نه ده.

(۲) د مؤکلینو خدمت:

د پارلمان غړي زیات وخت د مؤکلینو په خدمت کي تېروي. زیاتره وکیلان خپل مأمورین لري چي د مؤکلینو لیکونو او پوښتنو ته جواب او له دوی سره د مشکلاتو په برخه کي مرسته کوي. دا مأمورین هڅه کوي خلکو ته دا وښیي چي د دوی انتخاب سوی وکیل د دوی په غم کي دئ. اکثره وخت (قانون جوړوونکي) د مؤکلینو په کارونو دومره مصروف وي چي قانون جوړولو ته لږ توجه کوي. په حقیقت کي، انتخابي نمایندګانو اوس ځانونه په داسي یوه منځګړي بدل کړي دي چي د خلکو او حکومت تر منځ د خلکو د شکایتونو په برخه کي تخصص لري. اوس دا پوښتنه رامنځته کېږي چي آیا دا بېځایه کار دئ؟ آیا د یوه انتخابي نماینده له پاره د خپلو مؤکلینو خدمت کول لازمي او ضروري کار نه دئ؟ جواب دا دئ چي دا رشتیا هم ضروري او سم کار دئ مګر عمومي نظر دا دئ چي یو انتخابي نماینده باید د ټول اولس د ګټو له پاره کار وکړي. یو نماینده چي ټول وخت د مؤکلینو په کارونو کي غرق وي نو د ټول اولس په ګټه مهمو مسایلو ته وخت نه پیدا کوي. په نتیجه کي ابتکار زیات وخت حکومت یعني اجرائیه قوې ته پاتېږي او ډیموکراسي کمزورې کېږي.

د مؤکلینو خدمت هغه کار دئ چي د وکیلانو له بیا انتخابېدلو سره مرسته کوي، ځکه دوی په داسي موقف کي دي چي له خلکو سره مرسته کولای سي. وکیلان ډېرځله هغو سیمو ته چي دوی یې نمایندګي کوي، ورځي او د محلي خلکو ستونزو ته غوږ نیسي او د حکومتي چارو په برخه کي مرستي ورسره کوي.

(۳) د حکومت څارنه او انتقاد کول:

د اوسنۍ عصري مقننه قوې یوه مهمه وظیفه د اجرائیه قوې انتقادي څارنه ده. که قوانین جوړ هم نه کړي، مقننه قوه کولای سي د حکومت چاري تر انتقادي څارني لاندي ونیسي او له دې لاري د حکومت پر کړنو داسي اثر وښندي چي په حکومت کي د اداري فساد مخه ونیسي او د ملت د ګټو په ساتلو کي مؤثر واقع سي.

په برتانیه کي، استیضاح Question Hour د پارلمان غړو ته موقع ورکوي چي له وزیرانو څخه ډېري سختي پوښتني وکړي چي حتی کله کله وخیم نتایج لري. که څه هم د برتانیې کابینه په دې اطمینان لري چي دوی د نه باور (عدم اعتماد) له رایي سره نه سي مخامخ کېدای. ځکه دوی د عوامو په مجلس کي اکثریت لري. بیا هم د کابینې غړي باید پوښتنو ته په ډېر احتیاط جوابونه ورکړي. نامعقول جواب او یا درواغ ښایي په راتلونکو انتخاباتو کي واکمن ګوند ته تاوان ورسوي.

د امریکې په متحده ایالاتو کي تقریباً هر حکومت (اجرائیه قوه)، د کانګرس د ډېرو سختو پوښتنو په نتیجه کي، په خپلو پالیسیو کي تغیر راولي. په کانګرس کي د دواړو ګوندونو (ډموکراټ او جمهوري غوښتونکي) د بوش پر حکومت باندي په امریکې کي د تروریستي حملو د نه پېشبیني کولو له امله ډېر سخت انتقادونه وکړل او همدا رنګه، دا چي د بوش ادارې ویل چي په عراق کي خطرناکه وسلې سته او امریکایي قواوي په عراق کي بندي پاته سوې، د کانګرس لخوا سخت انتقادونه پر وسول. د حکومت پر لار کول د مقننه قوې ډېره مهمه وظیفه تشکیلوي.

(۴) ښوونه او روزنه:

د پارلمان د غړو بله وظیفه دا هم ده چي اولس د حکومت په کړنو پوه او خبر کړي، دوی د میډیا له لاري دا کار سر ته رسوي. د ۱۹۶۰ کلونو په مابین کي، د ارکنسا ایالت ډیموکراټ سناتور ویلیام فولبرایت چي د سنا د خارجي اړیکو د کمېټې مشرتوب پر غاړه درلود، د تلویزیون له لاري د کمیټې د جریاناتو په خپرولو سره د امریکې اولس د ویټنام د جګړې په باب پوه کړ. همدا اوس چي د امریکې کانګرس د ډیموکراټانو په لاس کي دئ، دوی د

عراق د جګړې په هکله ډېر سخت انتقادونه کوي. ټول ډیموکراتیک هیوادونه د پارلماني مباحثاتو پراخ خبري رپوټونه د اولس په اختیار کي ایږدي او ډېر هیوادونه پارلماني مباحثې د تلویزیون له لاري خپروي.

د مقننه قوې انحطاط:

د نولسمي پېړۍ په پای کي، سیاسي مبصرین دې خبري ته متوجه سول چي پارلمانونه هغه ډول چي فکر یې کېدی، کار نه کوي. د جان لاک د توقع پر خلاف، مقننه قوې خپل قدرت د اجرائیه قوې په وړاندي د لاسه ورکاوه. ډېر پولیټیکل ساینټسټان په دې باور دي چي د انحطاط دا لړۍ اوس هم روانه ده. ځیني بیا په دې عقیده دي چي د لومړي سره د جان لاک توقعات زیات وه. پارلمانونه که څه هم چي دومره زیات قوانین نه جوړوي، د اجرائیه قوې د څارني له پاره ډېر ګټور دي. د تکنالوجۍ اوسنی عصر، که ښه دئ او که بد، مقننه قوه یې کمزورې کړې ده.

ساختماني ستونزي:

په پارلماني سیستمونو کي، ګوندي ډسیپلین قوي وي او د ګوند پارلماني غړي د ګوند د رهبرۍ خبره مني. په اروپایي پارلمانونو کي، موږ د یوې یا د دوو رایو په توپیر، دا اټکل کولای سو چي یوه موضوع به په پارلمان کي څرنګه فیصله سي. هره موضوع د حکومت په ګټه ځکه فیصله کېږي چي حکومت (کابینه) په پارلمان کي اکثریت لري. یوازي هغه وخت چي ائتلافونه رنګ سي او یا په پارلمان کي د یوه ګوند غړي بل ګوند ته ورواوړي، نو بیا پېښ ښني مشکله کېږي او له پارلماني مسایلو سره د خلګو دلچسپي پیدا کېږي. اروپایي پارلمانونه په رشتیا سره هم د امریکې د کانګرس په پر تله منطقي او اغېزناک وي (یعني کارونه په چټکۍ سره پر مخ بیایي) مګر په مقابل کي بیا کمزوري او چنداني په زړه پوري نه وي.

د امریکې په کانګرس کي چي قدرت یو ډول فیوډالي وېش لري، د ګوندي ډسیپلین کمزورتیا او له اجرائیه قوې سره د مخالفت تمایل له کانګرس څخه زیات غیر مؤثر سیسټم جوړ کړی دئ. مګر همدا دلیل دئ چي د امریکې کانګرس ژوندی او مهم دئ. په ډېرو لږو هیوادونو کي، د ملت

نمایندګان په مجموع کي د اجرائیه قوې خبره ورغبرګوي او حتی د جمهور رئیس ویټو باطلوي. (د امریکې جمهور رئیس د کانګرس د هر رنګه فیصلې د ویټو حق لري). د کانګرس غړي ځیني وختونه د ناخوښۍ د ځرګندولو له پاره له یوه ګوند څخه بل ته واوړي. مګر سربېره پر دې ټولو خبرو، حتی د امریکې په متحده ایالاتو کي، قدرت د اجرائیه قوې پر لوري ورلغښتی دئ. جمهور رئیس په یوه آواز خبري کوي، مګر کانګرس په کمېټو او جرګه ګیو کي اخته وي چي مشران یې د میډیا د توجه جلبولو هڅي کوي او دا کار د فیصلو د ځنډېدلو سبب ګرزي. کانګرس توقع لري او حتی ځیني وختونه غوښتنه کوي چي جمهور رئیس لیډرشیپ په لاس کي واخلي. کانګرس تر یو څه مخالفت او مشاجرې وروسته د جمهور رئیس غوښتني ته غاړه ایږدي.

د متخصصینو کمبوت:

لږ نمایندګان په تخنیکي، نظامي، اقتصادي او یا هم اجتماعي چارو کي د تخصص لرونکي وي. د امریکې کانګرس له ۵۳۵ غړو تقریباً تر نیمایي زیات حقوق پوهان دي. اروپایي پارلمانونه لږ حقوق پوهان او زیات معلمان، ژورنالستان او دایمي ګوندي کارکوونکي لري. ډېر لږ داسي پېښېږي چي یو تخنیکي متخصص پارلمان ته انتخاب سي او د پارلمان ډېر لږ غړي دومره مسلکي وړتیا لري چي مثلاً د روغتیا، د بهرنیو اسعارو د نوسان او یا هم د محیط د کثافت په مسایلو پوره وپوهېږي. له دې امله نو د پارلمان غړي باید د اجرائیه قوې پر متخصصینو تکیه وکړي. هسي هم زیات قوانین او لایحې د دغو متخصصینو له خوا منځته راځي او دوی دي چي د پارلمان کمیسونو ته د توضیحاتو له پاره استحضارېږي. کمیسونونه د خپلو فیصلو په صادرولو کي د دې متخصصینو تخصصي نظریاتواو وړانیزونو ته په درنه ستر ګه ګوري.

زیاتره پارلمانونه د مستقل ریسرچ ملاتړ هیڅ او یا لږ لري، ځکه نو د حکومت او یا هم د شخصي ګروپونو پر ډېټا data تکیه کوي. یوازي د امریکې د متحده ایالاتو کانګرس، د قواوو د تفکیک له امله، کولای سي خپله مستقله ډېټا ولري. د حکومت د حساب ور کولو دفتر Government Accountability Office د کانګرس د ریسرچ سرویس Congressional Research Service او د کانګرس د بودجي دفتر Congressional Budget Office د امریکې د

کانګرس یعني مقننه قوې جزء دي. دوی د کانګرس له پاره ارزښتناکه ډېټا برابروي او پر اجرائیه قوې باندي د کانګرس اتکا رالبږوي.

د غیر حاضرۍ ستونزه:

که تاسي د یوه پارلمان جاري غونډي ته سر ورایسته کړی، وبه وینی چي تالار تقریباً خالي دئ. زیاتره وخت، د غړو موجودیت ضرور نه وي او دوی هم تالار ته نه حاضرېږي. دوی ډېر نور شیان د کولو له پاره لري: له مؤکلینو سره لیدنه کتنه او له هغوي سره مرسته کول، له ذینفعو ګروپو سره خبري اتري او د پارلمان په بېلابېلو کمېټو کي برخه اخیستل هغه کارونه دي چي دوی یې باید سر ته ورسوي. په عمومي تالار کي کښېنستل او ویناوو ته غوږ نیول د دوی له پاره ګټه نه لري. ویناوي د چا په نظر کي بدلون نه سي راوستلای او یوازي د میډیا له پاره دي.

ځیني غړي حتی د رایي ورکولو پر وخت، چي د دوی حضور ته اړتیا ستهٔ، هم غیرحاضر وي. د برتانیې په پارلمان کي د ګوند مشران کولای سي وکیلان د مهمي رایي ګیرۍ پر وخت حاضر کړي. په سویډن کي، کله چي په پارلمان کي ویناوي پاي ته ورسېږي، یو ډول الیکترونیکي سیسټم د ریکسداګ Riksdag ټول غړي احضاروي. دوی په دې الیکترونیکي سیسټم کي د ja یا nej (مثبت یا منفي رایي) تکمه د ګوند له غوښتني سره سمه کښېکاږي او بیر ته وزي. د ریکسداګ تالار یوازي د پنځو یا لسو دقیقو له پاره ډک وي.

په ځینو پارلمانو کي، د غړو د غیرحاضرۍ په وخت کي هم د دوی د رایو د ثبتولو لاري چاري وجود لري. د فرانسې د ملي اسامبلې د رایي ورکولو پر وخت، د هر ګوند یو څو غړي د خپلو غیرحاضرو غړو مېزونو ته ورځي او د هغوی د رایي ورکولو سویچ، د ګوند له دریځ سره سم ، د pour یا contre [مثبت یا منفي] پر خوا کښېکاږي. وروسته په مطبوعاتو کي خبر خپور سي چي، د مثال په توګه، پلانۍ لایحه په ۳۰۰ موافقو او ۲۰۰ مخالفو رایو تصویب سوه. دا احصائیه تېرایستونکې ده ځکه چي یوازي څو محدود غړي د رایي ورکولو پر وخت په اسامبله کي حاضر وي. د تیورۍ له مخي، د فرانسې په پارلمان کي د هر ګوند د یوه غړي حضور هم کفایت کوي.

د امریکې د نمایندګانو او هم په سنا کې د غړو حضور لازم دئ، مګر بیا هم یو غیرحاضر غړی کولای سي خپله رایه د بل غیرحاضر غړي سره چي مخالف نظر لري (جوړه) کړي. په دې ترتیب نو موافقي او مخالفي رایي یو او بل سره نفي کوي او د وړاندي سوي لایحې په تصویب یا نه تصویب کي تغیر نه راځي. نماینده یا سناتور بیا هم ادعا کولای سي چي په رایي ګیرۍ کي یې برخه اخیستې ده.

د پارلماني غړو غیرحاضري ښایي داسي تعبیر سي چي دوی، لکه مخکي چي وویل سول، په نورو مهمو چارو بوخت وي. داسي بیا هم تعبیرېدلای سي چي دوی صرف ټنبل دي. مګر په یقیني توګه دا معنی لري چي نور نو مقننه غړي د قانون جوړول خپله اصلي وظیفه نه بولي. په غیرحاضرۍ سره دوی پر دې اعتراف کوي چي د قوانینو جوړول دوی ته ډېر مهم نه دي. د دې پرابلم د حل لاره دا ده چي ګوندي ډسیپلین کمزوری سي او د ګوندي تګلاري پر اساس رایه ورکول له منځه ولاړ سي چي په داسي یو حالت کي به څوک د رایي ګیرۍ اټکل ونه کولای سي. که یوه لایحه تالار ته وړاندي سي نو غړي به تالار ته حاضرېږي او پر لایحه باندي به تاوده بحثونه کېږي. البته د دې کار تاوان بیا په دې کي دئ چي د قوانینو او لوایحو تصویب به بې نظمه او نه اټکل کېدونکی وي.

د تغیر او تبدیل کمبوت:

په ډیموکراټیکو پارلمانو کي، ټول غړي هڅه کوي د پارلمان غړیتوب خپل دایمي مسلکي کار وګرزوي. یو ځل چي انتخاب کړه سو، بیا دوباره انتخابېږي او تر هغو پوري چي زړه یې غواړي په پارلمان کي پاتېږي. د دې معنی دا ده چي لږ تازه او ځوان غړي له نویو ایډیاګانو سره پارلمان ته راځي. په اوسط ډول، د پارلمان غړي تر پنځوسو کلونو زیات عمر لري. د امریکې د نمایندګانو د مجلس په سلو کي تر۹۰ زیات غړي دوهم وار بیا انتخابېږي. دوی ځکه دوباره انتخابېږي چي خلګ یې پېژني، له خلګو سره یې مرستي کړي وي او د میډیا توجه هم دوی ته زیاته وي. که نمایندګان په کوم تور تورن نه سي او رسوایي ته راونه وزي نو چنداني څوک په انتخاباتو کي ماته نه سي ورکولای.

پارلماني سیستمونه هم دا شان پرابلمونه لري. لږ نوي کسان پارلمان ته راتلای سي او ډېر يې په پارلمان کي خپله چوکۍ دايمي بولي. که سیستم تناسبي نمایندګي وي، د ګوند مشران او پخواني غړي د لیست په سر کي راځي او د پارلمان د غړو په توګه ټاکل کېږي. د ګوند ځوان او نوي غړي د لیست په پای کي وي او پارلمان ته يې د ټاکل کیدو چانس ډېر لږ وي. مګر، د تناسبي نمایندګۍ سیستم دا ګټه لري چي ځیني واړه ګوندونه هم پارلمان ته راتلای سي او په نتیجه کي ځوانان له نویو افکارو سره پارلمان ته ورننوزي. په ۱۹۸۰ کلونو کي ګرین Greens (زرغون) د لویديځي اروپا ډېرو پارلمانو ته لاره موندله او پخواني زاړه ګوندونه يې مجبور کړل د محیط پرابلمونو ته توجه وکړي.

عمده مفاهیم

د دولت رئیس او که د حکومت مشر :

د دولت او حکومت اصطلاحګاني ډېروخت زده کوونکو ته مغشوشي وي. د دولت رئیس په تیوريکي لحاظ د دولت په رأس کي واقع وي او زيات وختونه تشريفاتي وظايف سر ته رسوي، د انګلستان ملکه او د سويډن پاچا يې مثالونه دي. دوی خارجي سفیران ځان ته مني او په ملي ورځو کي وطن پالونکي ويناوي ورکوي او په دې توګه د هیواد نمایندګي کوي. په جمهوري نظام کي د دوی معادل جمهور رئیس دئ چي ځیني يې تشريفاتي بڼه لري. د مثال په توګه، د جرمني، هنګري او اسرائیلو په جمهوریتو کي جمهور رئیس د دولت رئیس وي، مګر دوی په عملي او ورځني سیاست کي ډېر لږ څه سر ته رسوي. (دوی چنداني شوک پېژني هم نه).

د حکومت مشر واقعي اجرائیه رئیس دئ چي صدراعظم، وزیر اعظم، لومړي وزیراو یا چانسلر بلل کېږي. دوی په عمومي صورت د ګوند مشري پر غاړه لري، انتخاباتي مبارزه مخته بیایي او د حکومت ورځنۍ چاري پر مخ بیایي. د امریکې په متحده ایالاتو کي دا دواړه مقامونه سره یو ځای سوي دي، د امریکې جمهور رئیس د دولت رئیس او هم د حکومت مشر دئ.

دوه اطاقه او که یو اطاقه پارلمان :

د نړۍ د پارلمانو دوه پر دريمه برخه دوه اطاقه دي. یو يې لوړ اطاق وي

لکه د امریکې د سنا مجلس Senate، د برتانیې د لارډانو مجلس House of Lords، د فرانسې سناټ Senat، د جرمني بوندسرات Bundesrat او (د افغانستان د مشرانو جرګه). بل بیا کښته اطاق وي لکه د امریکې د نمایندګانو مجلس House of Representatives، د برتانیې د عوامو مجلس House of Commons، د فرانسې ملي اسامبله National Assembly، د جرمني بوندیسټاګ Bundestag او (د افغانستان ولسي جرګه). دې ته دوه اطاقیز یا دوه مجلسیز پارلمان وایي. لوړ اطاق (لکه سنا او مشرانو جرګه) لږ قدرت لري. کله چې یو قانون په کښته اطاق کې، د مثال په توګه په ولسي جرګه کې، تصویب سي مګر په لوړ اطاق کې رد او یا انتقاد سي، کښته اطاق یې دوباره د رایو په ساده اکثریت تصویبولای سي. یوازې د امریکې په متحده ایالاتو کې دواړه اطاقونه مساوي قدرت لري.

ډېر لږ پارلمانونه یو اطاقه دي لکه د سویډن ریکسډاګ Riksdag ، د چین د خلګو ملي کانګرس National People’s Congress او د اسرائیلو کنست Knesset . جنوبي افریقا د یوې لنډې مودې له پاره دري اطاقیز پارلمان درلودی، یو اطاق یې د سپین پوستانو له پاره، بل یې د مخلوط نژاده خلګو لپاره او دریم یې د شرق الهند له پاره و. اکثریت تورپوستان په پارلمان کې د غړیتوب له حقه محروم وه. (د ۱۹۹۴ عیسوي کال راپه دېخوا جنوبي افریقا دوه اطاقیز پارلمان لري چې تورپوستان پکښې اکثریت تشکیلوي).